

ӘОЖ-327

**ДАРФУР ҚАҚТЫҒЫСЫ: НЕГІЗГІ СЕБЕПТЕРІ
МЕН ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

Султанова Айым Еркеновна

aiymsul@gmail.com

Халықаралық қатынастар факультетінің «Халықаралық қатынастар»
кафедрасының 2 курс студенті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан

1783

Суданның Дарфур провинциясындағы қақтығысы ХХІ ғасырдың ең ауыр гуманитарлық апаттарының бірі болып саналады. Дарфурдың жеке тайпалары табиғи ресурстарға, ең алдымен құнарлы және жайылымдық жерлер мен су көздеріне қол жеткізу үшін ежелден бері бір-бірімен күресті. Жағдай ХХ ғасырдың аяғында, бұрын өмір сүруге қолайлы жерлерді шөл сіңіре бастағанда, жайылымдарды іздеп оңтүстікке қоныс аударған Араб-көшпелілер өмір сүре бастаған кезде күрт нашарлады, бұл отырықшы фермерлер, негізінен арабтар емес арасындағы қатынастардың шиеленісуіне әкелді. Жергілікті қақтығыстардың таралуы және провинциядағы жағдайдың жалпы тұрақсыздығы дарфурлар арасында аймақтың маргиналды әлеуметтік-экономикалық жағдайына наразылықтың өсуіне және Дарфур саяси элитасының ұлттық маңызы бар жауапты шешімдер қабылдау процесінен шеттетілуіне әкелді. Өз кезегінде араб тайпаларының Омар әл-Башир режимінің ресурстар үшін күресінде және "джанжавид" Араб жасақтары - араб емес халыққа зорлық-зомбылықты жүзеге асыруда қолдауы жергілікті қақтығыстардың орталық үкімет пен Дарфур көтерілісшілері арасындағы ашық қарулы қақтығыстарға ұласуына әкелді.

2003 жылы екі қарулы оппозициялық топ әл-Башир режиміне қарсы шықты: Суданды азат ету қозғалысы» (Sudan Liberation Movement - SLM) және «Әділдік пен теңдік қозғалысы» (Justice and Equality Movement - JEM). Құрамына ішінара енгізген мобильді джанжавид араб отрядтары Суданның тұрақты армиясы-Халықтық қорғаныс күштері құрбандар санының үлкен болуымен кінәлі. Сондықтан Халықаралық қылмыстық сот (ХҚС) Судан президенті Омар Әл-Баширді аймақтың араб емес тұрғындарына қарсы геноцидті жүзеге асыруымен айыптады.

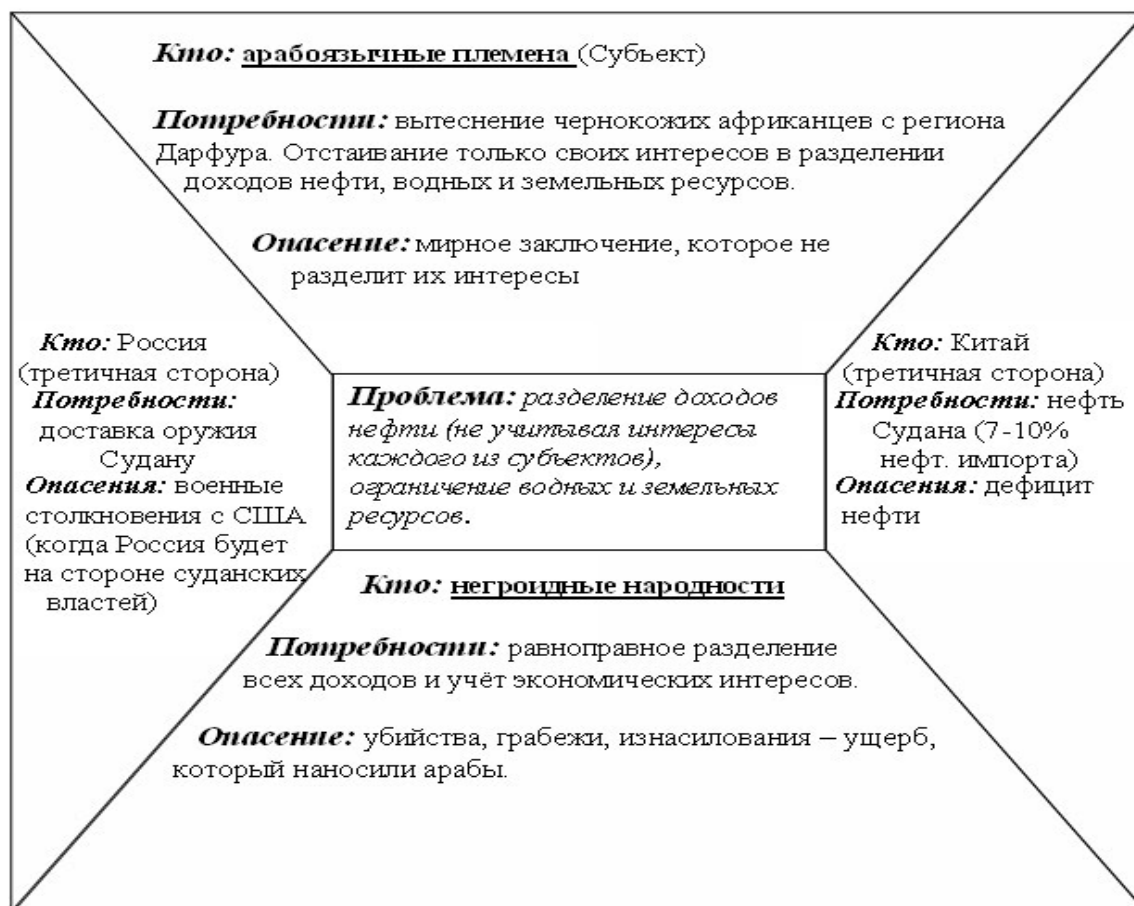
Жанжалдың белсенді кезеңі барысында (2003 - 2010 жж.), оның ішінде эпидемия мен ашаршылық салдарынан 400 мыңға жуық адам қаза тапты, ал 2-3 миллионға дейін (аймақта 7,2 млн адам тұрады), яғни әрбір жеті адамның шамамен үшеуі соғыс қимылдарының нәтижесінде босқындар мен жер аударылған адамдар болды[1]. 2 миллионнан астам провинцияның үш штатының аумағында - солтүстік, батыс және Оңтүстік Дарфурда шоғырланған, бірнеше жүз мың босқын Чадта орналасқан 2 миллионнан астам провинцияның үш штатының аумағында - солтүстік, батыс және Оңтүстік Дарфурда шоғырланған, бірнеше жүз мың босқын Чадта орналасқан[2]. 2010 жылы Дарфур аумағында жер аударылған адамдар үшін лагерьлер саны 95 болды. Олардың 37-сі Батыс Дарфурда, 41-і Оңтүстік Дарфурда орналасқан, 17-сі Солтүстік Дарфурда. Лагерьлерді БҰҰ/Африка одағының Дарфурдағы гибриді миссиясының арнайы жасақтары-ЮНАМИД күзетеді. Тұрақты шиеленіс дәрежесі миссияның жоғалу статистикасымен сипатталады. 2009 жылдың наурызынан 2010 жылдың соңына дейін қаза болғандардың жалпы саны 71 адамды құрады (әскери - 47, полиция мен азаматтық тұлғалар-13). 2010 жылы үкіметтік күштер мен бүлікшілер арасындағы соғыс аудандарынан (Джебел Марра, Джебел Мун және т.б.) босқындар мен жер аударылғандардың саны 260 мыңға жетті, бұл аймақтар Дарфурда орналасқан ЮНАМИД үшін қол жетімді емес. Босқындарды лагерьлерден бастапқы тұратын жерлеріне көшіру процесі баяу жүріп жатыр: 2010 жылдың қараша айында 1,5 мың адам ғана қоныс аударды. Өңірдегі зорлық-зомбылық актілері жалғасуда. 2010 жылы 1963 дарфурлардың қаза болу жағдайы белгіленген: 43%-тұрақты армия бөлімшелерінің қарулы қақтығыстардың салдарынан, 40% - руаралық қақтығыстарда, 17%-басқа қылмыстық әрекеттерге байланысты. 2009 жылы 875 адам қайтыс болды, яғни 2010 ж. зорлық-зомбылық деңгейі екі есеге артты[3]. ЮНАМИД және гуманитарлық қызметкерлерді ұрлау жалғасуда, олар БҰҰ қолшатырымен жұмыс істейтін ұйымдар. 2009 жылдың наурызынан 2010 жылдың ортасына дейін 30-дан астам жағдай тіркелді. 2010 жылы гуманитарлық айдауылдарға (2009 жылы - 13) 6 шабуыл және оларды тонау орын алды, 4 рет (2009 жылы - 24) гуманитарлық ұйымдардың қызметкерлері қауіпсіздік қатеріне байланысты орналасқан жерлерден мәжбүрлі түрде эвакуацияланды. Дарфур БҰҰ қамқорлығымен жүзеге асырылған ең ауқымды бітімгершілік операциясының орны болып

кала береді. Миссия бюджеті \$1,7 млрд-қа жетеді, 2010 жылы 13 мың гуманитарлық акциялар жүзеге асырылды"[4].

Жанжалдың басқа себептерінің арасында Дарфурдың маргиналды жағдайына наразылық болып табылады. Суданның ұлттық табысының жартысына жуығы бүкіл халықтың 20%-ы елордада тұрады. Мұнда денсаулық сақтау қызметкерлерінің шамамен 3/4-ы шоғырланған, ірі өнеркәсіптік кәсіпорындар мен инфрақұрылымдық объектілер шоғырланған. Периферия елдің ең аз дамыған бөлігі болып табылады, онда халықтың көпшілігі абсолютті кедейлікте өмір сүреді.

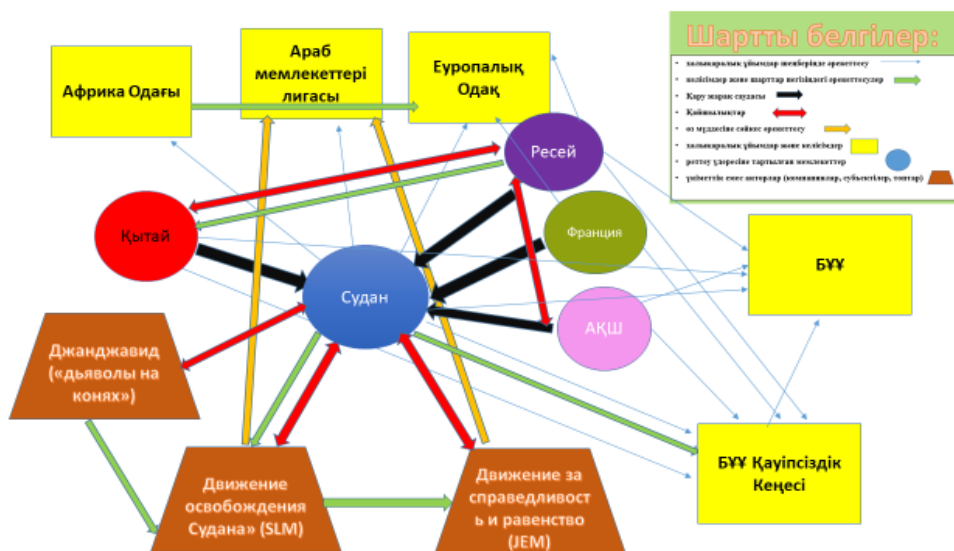
Жанжалды тудырған тағы бір фактор жергілікті басқару органдарының саяси және әкімшілік рөлінің төмендеуі болды. Принциптері Омар альбашир Үкіметі периферияны басқаруда ұстанған "милитаризацияланған трайбализм" жергілікті әкімшіліктердің жер мәселелерін шешудегі рөлін төмендетуге және қақтығыстың пайда болуының қосымша алғышарттарын жасауға ықпал етті. Рулық әкімшілік ежелден бері саясаттандырылды, әскерилендірілді және басқарылды, бірақ қазіргі режимде жергілікті биліктің милитаризациясы әсіресе жоғары деңгейге жетті.

Сурет 1. «Қақтығыс картасы»[5].



Сурет 2

«Дарфур қақтығысы» коннект-талдау. Дереккөз: (Автормен құрастырған)



Дарфур қақтығысының негізгі себептерін келесідей топтастыруға болады:

- **Тарихи** - (конфликт шекара белгілеуінен басталды).
- **Этникалық** - (қара нәсілді африкалықтар мен араб тайпалары арасындағы қақтығыстар).
- **Территориялық** – (этникалық топтар өз үстемдігін орнатуды көздейді).
- **Діни** – (Судандық-арабтардың көпшілігі «әл-Ансарийа» сопылық тарикатты) жақтаушылар. Араб емес мұсылман жұрты «Ат-Таджунийа» мен «ас-Сенусийа» қауымдарына қарайды. Екі топтағылар да ислам дініне құлшылық еткенімен, екі этникалық топтар арасында көптеген ғасырлар бойы қарулы қақтығыстармен аяқталған кикілжің толастар емес.)
- **Экономикалық** – (Оңтүстіктегі көтерілісшілер мен Судан үкіметі арасындағы мұнайдан түсетін пайданы бөлісу туралы келісімі басты себеп болды. Дарфурдың қара нәсілді халқы бұл келісімде олардың экономикалық мүдделерінің ескерілмегенін алға тартады.)

Реттеуге қатысушы елдердің ұстанымдары мен мүдделері:

- **Судан-мемлекеттік** үкімен жан-жақтан шығып жатқан тоқуларды басу, солайша қарсылық білдіріп жатқан топтарды басып, тұрақтылық орнату.
- **Қытай**-Қытайдың соңғы жылдардағы Африка аймағына жаппай инвестиция салу саясатын жүргізіп жатқанын білеміз. Сол себептен, Қытай үшін бұл аймақ экономикалық байланысты тұрақтылықпен орнату маңызды, яғни Суданда мемлекет ішілік тұрақтылық қажет.
- **Франция** –осы территориялар Францияның бұрынғы отары болғандықтан, қазіргі күнге дейін осы аймақпен экономикалық және басқада салалар бойынша тығыз қатынастар орнату, Суданда тұрақтылық орнату.
- **АҚШ**- осы аймаққа өз үстемдігін жүргізу және бақылау үшін.
- **Ресей** - қару –жарақ сату.

АНАЛИТИКАЛЫҚ БӨЛІМ:

Қақтығысты шешуге қатысушы тараптар арасындағы қатынастарды талдау барысында байланыстар мен өзара іс-қимылдар келесі критерийлер бойынша анықталды:

- 1 - халықаралық ұйымдар шеңберіндегі өзара әрекеттесу;
- 2 –шарттар мен келісімдер арқылы өзара әрекеттесу;
- 3 –қару-жарақты тасымалдау;
- 4 - қайшылықтар;

5 - өз мүдделеріне сәйкес ықпал ету.

Бірінші критерий бойынша келесі қатынастарды анықтауға болады:

- БҰҰ – Судан, Қытай, Ресей, АҚШ, Франция.
- БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі – Судан, Қытай, АҚШ, Ресей, Франция.
- Еуропалық Одақ-Ресей, АҚШ, Франция.
- Араб мемлекеттері лигасы-Судан.
- Африка Одағы- Судан.

Екінші критерий бойынша келісімге келетін болсақ:

- Африка Одағы мен Еуропалық Одақ 2004 жылдың сәуірінде қол қойылған атысты тоқтату режимін бақылауға өкілдерін жіберді.
- 2004 жылдың 30 шілдесінде БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі Дарфурдағы дағдарыс туралы қаулы қабылдады, Судан үкіметін 30 күн ішінде Джанджавид әскерлерін қарусыздандыруға міндеттеді.
- 2004 жылдың 23 тамызында Нигерия астанасы Абудже қаласында дарфурлық дағдарысты реттеу бойынша көпжақты келіссөздер өтті.
- Еурокомиссия 2004 жылы 26 тамызда Суданға Дарфур дағдарысын жою мақсатында €20 млн көлемінде қаржы бөлді.
- БҰҰ-ның Қауіпсіздік Кеңесі де 2004 жылы 18 қыркүйекте Судандағы ахуалға қатысты Дарфурдың бейбіт тұрғындарына қарсы зорлық-зомбылық көрсеткен содырларға қысым жасауын талап еткен қарар қабылдайды. Бұл құжатта Судан үкіметінен қақтығысты реттеу мақсатында Африкалық одақпен тығыз қатынас орнатуды талап етті.
- 2006 жылғы 5 мамырда Абудже (Нигерия) қаласында Судан үкіметі мен Судандағы азат ету қозғалысы арасында бейбіт бітімге қол қойылады.
- 2007 жылдың шілдесінде БҰҰ-ның Қауіпсіздік Кеңесі Судандағы бітімгершілік жауынгерлерінің санын 26 мыңға жеткізу жобасын талқыға салады. Дарфурдағы Әскери құрамаға қажетті қаржыны Еуропалық Одақ \$220 млн көлемінде бөлген еді.

Үшінші критерий:

- Ресей Суданға қару-жарақ жеткізеді.

Төртінші критерийге келесі қатынастарды жатқызуға болады:

- Судан үкіметіне африкалық этникалық фур, масалит және загава топтарынан құралған «Суданды азат ету қозғалысы» (Sudan Liberation Movement - SLM) және «Әділдік пен теңдік қозғалысы» (Justice and Equality Movement - JEM) деп аталатын екі қарулы-жасақ қарсы тұрды. Көтерілісшілермен күресті сылтауратқан Судан үкіметі тұрғылықты арабтілді көшпенділерден құрылған «Джанджавит» жасағын африкалық топтарды жазалауда жиі пайдалануға ұмтылды. «Джанджавит» жасағына тұрақты әскер де қолдау көрсетіп отырды.

Бесінші критерий:

- Қытай Судан мұнайын ең ірі сатып алушысы
- Ресей Суданға қару-жарақ жеткізеді.
- АҚШ болса сол кездегі ирактағы қақтығыстан шыға алмай қалды. Олар тек сөз жүзінде ғана Дарфурдегі жағдайды геноцид деп мәлімдеуден ары бара алмады.

Қазіргі кезеңдегі қақтығысқа Оңтүстіктегі көтерілісшілер мен Судан үкіметі арасындағы мұнайдан түсетін пайданы бөлісу туралы келісімі басты себеп болды. Дарфурдың қара нәсілді халқы бұл келісімде олардың экономикалық мүдделерінің ескерілмегенін алға тартады. Қазіргі кезде қақтығысты өңірде Африкандық одақтың бітімгершілік топтары болғанымен олардың тиімділігі тым жоғары емес, өйткені адам саны жеткіліксіз, қаржымен қамтамасыз етілуі де нашар, сонымен бірге мандат көлеміндегі құқықтары да шектеулі. Бұл өз кезегінде аймақтағы тиімді қызмет атқару мүмкіндігін шектеуде. Коннект талдау нәтижесінде

біз Дарфур қақтығысы елдердің қарама-қайшы ұстанымдарының болуына байланысты шешілмеген деген қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Костелянец С.В. Политическое лидерство в Африке. По страницам зарубежных изданий // Восток, № 4, 2011. С. 182-189 (1,1 п.л.);
2. Костелянец С.В. Конфликты по-африкански: динамика и способы урегулирования И Азия и Африка сегодня. № 1, 2010. С. 40-43 (0,5 п.л.);
3. Костелянец С.В., Денисова Т.С. Политические конфликты в Африке: причины возникновения и способы урегулирования (по материалам зарубежных публикаций) // Восток, № 4, 2010. С. 168-176 (1,1 п.л.);
4. Костелянец С.В. Политика США в Дарфуре. Ближний Восток и современность. Сборник статей (выпуск 41). М., 2010. С. 39-87 (3 п.л.);
5. http://workshopcon.blogspot.com/2011/04/blog-post_20.html?m=0
6. Судан СІМ ресми сайты <http://www.sudan.gov.sd/index.php/en/>
7. Қытай СІМ ресми сайты <https://www.gov.cn/>
8. Франция СІМ ресми сайты <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/>
9. АҚШ СІМ ресми сайты <https://www.state.gov/>
10. РФ СІМ ресми сайты <http://www.mid.ru/>
11. БҰҰ ресми сайты <https://www.un.org/>
12. Еуропалық Одақ ресми сайты <https://europa.eu/>
13. Араб мемлекеттері лигасы ресми сайты <https://www.arableague-us.org/>
14. Африка одағы ресми сайты <https://au.int/>